

De Prijs voor Vrijheid

Mijnheer de voorzitter van de 8 October Vereeniging Alkmaar Ontzet, mevrouw de Burgemeester, geachte overige aanwezigen,

Vandaag zijn wij hier bijeen om het beleg en ontzet van Alkmaar in 1573 te herdenken en vieren.

Nog geen week geleden vierden wij op 3 oktober het ontzet van Leiden. Een bijzondere viering, nu het dit jaar 450 jaar is dat na een maandenlange belegering door de troepen van de Valdez, de Castiljanen vluchtten voor het wassende water en de Geuzen onder leiding van Admiraal Boisot de stad binnenvoeren met schuiten volgeladen met haring en wittebrood, bestemd voor de uitgehongerde Leidse bevolking.

Dit bijzondere jubileum hebben wij - zoals dat vorig jaar hier in Alkmaar op gelijke wijze werd gedaan, groots en meeslepend gevierd met stad en ommelanden.

Zeker, wij hebben gevierd, maar behalve groots en meeslepend gevierd, hebben wij ook herdacht, zo wij hier vanochtend in deze prachtige Grote Sint Laurenskerk bijeen zijn om het beleg en ontzet van Alkmaar niet alleen te vieren, maar de gebeurtenissen van 1573 te herdenken.

Wij hebben op velerlei wijzen aandacht geschonken aan het grootste goed dat het ontzet Leiden bracht, namelijk de vrijheid, maar daarnaast ook stilgestaan bij de verschrikkingen van het beleg voor stad en ommelanden en de prijs die door velen werd betaald omwille van die vrijheid.

Dames en heren, het is een groot voorrecht om vandaag de Ontzetrede voor u uit te mogen spreken.

Eerlijk gezegd werd ik verrast door het verzoek van uw voorzitter, allereerst gelet op de lijst van de zeer eerbiedwaardige personen die mij voorgingen bij het uitspreken van deze rede en ik mijzelf niet zó eerbiedwaardig acht als deze voorgangers, maar óók gelet op het feit dat ik hier in Alkmaar, maar mogelijk ook elders, een bepaalde reputatie heb daar waar het gaat over de duur van mijn toespraken.

Sommigen onder u weten wellicht dat ik jaarlijks op enig moment op 8 oktober spreektijd krijg om te reflecteren op de viering van dat jaar en stil te staan bij de historische banden van onze beider ontzetverenigingen.

Jaarlijks krijg ik van uw secretaris het vriendelijke doch ook zeer dringende verzoek om mijn verhaaltje kort en bondig te houden.

Om mij te beteugelen schafte zij zelfs een grote bel aan die zij vol overgave luidt wanneer ik mijn spreektijd te veel dreig te overschrijden. Bijna simultaan aan het verzoek tot het uitspreken van de ontzetrede volgde dan ook een bericht van uw secretaris met het dringende verzoek om mij dit keer wel te houden aan de mij toegekende spreektijd. Ik ga mijn best doen!

Het herdenken van de gebeurtenissen van 1574 komt in Leiden terug in allerlei tradities, zoals de herdenkingsdienst in de Pieterskerk die vanaf 1574 vrijwel onafgebroken is gehouden en altijd weer een mooi moment van bezinning en reflectie biedt op deze zeer hectische dag, bij de reveille waarbij vanaf 7 uur 's-ochtends vele vele Leidenaars bijeenkomen om samen te zingen over de helden van het beleg en ontzet, om dit vervolgens nog eens dunnetjes over te doen bij de koraalzing aan de voet van het standbeeld van Mister 3 October, Burgmeester van der Werf.

Maar het wordt ook zichtbaar in de meer symbolische onderdelen, zoals de uitreiking van haring en wittebrood en de gezamenlijke hutspotmaaltijd. Dit alles verwijst naar onze geschiedenis, waarin wij herinnerd worden aan de daden van onze voorouders. Neem bijvoorbeeld Cornelis Joppensz, de dappere Leidse jongen die zich volgens de overlevering op de vroege ochtend van 3 oktober buiten de stadsmuren waagde en in het verlaten kamp van de Spanjaarden, Schans Lammen, een pot met peen en uien vond. Hij was het die dit nieuws aan de uitgehongerde bevolking van Leiden bracht. Die pot hutspot werd daarmee een symbool voor overleving en hoop. Het was het tastbare bewijs dat de onderdrukking voorbij was, dat de stad was ontzet, en dat vrijheid was herwonnen.

Het behoeft zeker onder dit gehoor geen nader betoog dat onze vrijheid in 1574, maar zeker ook die van de Alkmaarders een jaar eerder, niet vanzelf kwam.

Onze voorouders betaalden er een hoge prijs voor.

De offers die zij brachten, de moed die zij toonden – dat alles ligt aan de basis van de vrijheid die wij vandaag de dag genieten. Deze verhalen, deze overleveringen, vormen de basis voor de manier waarop wij het Leidens Ontzet al 450 jaar vieren en herdenken.

Ik vind het oprecht mooi om te zien, te bemerken dat Alkmaar op eenzelfde manier zoekt naar verhalen uit het verleden die kleur en inhoud geven aan het beleg en het ontzet van Alkmaar, uw beleg en ontzet.

U heeft dit jaar gekozen voor het thema *Zee van Beleven*. Aanvankelijk moest ik, als buitenstaander, even nadenken over de verbinding tussen thema en viering, maar na enig onderzoek en verdieping denk ik de reden voor de keuze van deze metafoer te hebben begrepen.

Te beginnen bij het thema. U koos dit thema vanwege het 200 jarig bestaan van het Noordhollandsch Kanaal.

Nu moet u weten dat wanneer ik aan dat oude Noordhollandse Kanaal denk, er voor mij oprecht een *Zee van Beleven* opengaat. Ik zal dat nader toelichten.

Al meer dan 30 jaar rijden wij met ons gezin de vrijdag voor Pinksteren langs dat eindeloze kanaal, op weg naar de veerpont van Texel.

Er zijn dan momenten, met name wanneer zich voor ons een eindeloze rij met gezagsgetrouwe Duitsers bevindt die zich uiteraard allemaal keurig houden aan de toegestane snelheid van vaak minder dan 80km per uur, waardoor ik de boot naar Texel dreig te missen, de *Zee van mijn Beleven* mij overspoelt met woorden die in deze prachtige kerk niet voor herhaling vatbaar zijn.

Uw gevoelens bij dit 80 kilometer lange kanaal komen daarmee duidelijk niet overeen en vandaar dat ik mij wat nader verdiept in de geschiedenis van het kanaal.

Deze verdieping deed mij begrijpen waarom de komst van deze Noord-Zuid verbinding door uw Provincie in 1824 van grote betekenis was voor Amsterdam, voor Alkmaar en voor een groot deel van Noord-Holland.

Het kanaal staat symbool voor verbinding en voorspoed. De aanleg van het kanaal ging zeker niet zonder slag en stoot en regelmatig gepaard met letterlijke strijd en opoffering, zoals dat vaak het geval is. Opoffering met name door de vele duizenden arbeiders die dit kanaal veelal met de hand hebben gegraven.

Maar toen het in 1824 dan eindelijk klaar was, bracht het kanaal voorspoed en vrijheid voor velen, waaronder de inwoners van Uw mooie stad.

Vandaag wil ik mijn verhaal opdragen aan de Vrijheid en spreken over de Prijs voor vrijheid.

Door de verschrikkingen van het beleg en ontzet van Leiden, is de vrijheid die erop volgde een begrip, een gevoel dat al vele eeuwen én nog steeds in Leiden wordt gekoesterd en omarmd.

Het motto van de stad is niet voor niets *Haec Libertatis Ergo – Omwille van de Vrijheid*.

Na het ontzet van Leiden schonk Willem van Oranje de stad een universiteit, met het motto *Praesidium Libertatis – Bolwerk van Vrijheid*.

Dit zijn niet zomaar woorden, deze zinnen zijn ons gegeven na de gebeurtenissen van 1574 en ze zijn verweven in ons DNA.

Alkmaar kent net zo goed een historisch credo dat nauw verbonden is met de vrijheid: *Van Alkmaar de victorie*. Deze beroemde leus, geboren uit de overwinning op de Spaanse troepen op 8 oktober 1573, was het keerpunt in de Tachtigjarige Oorlog. Het symboliseerde dat de overwinning in Alkmaar niet het einde was, maar het begin van meer overwinningen. De uitdrukking *Van Alkmaar de victorie* is door de eeuwen heen een symbool geworden voor de kracht van doorzettingsvermogen.

Het werd een belofte, een herinnering dat na zware tijden succes binnen handbereik ligt.

Voor mij zijn deze uitdrukkingen het bewijs dat vrijheid een centraal begrip is in onze cultuur en geschiedenis. Wij dragen de verantwoordelijkheid om deze vrijheid niet als vanzelfsprekend te beschouwen. Vrijheid is iets waarvoor wij actief moeten kiezen, iets waarvoor wij soms bereid moeten zijn om offers te brengen.

Vrijheid is meer dan de afwezigheid van onderdrukking. Vrijheid betekent dat wij allen gelijke kansen krijgen en dat wij ons inzetten voor de rechten van anderen. Maar in onze huidige maatschappij lijkt vrijheid vaak als een recht te worden beschouwd, als iets wat er gewoon is zoals de zon of de maan of de lucht die wij inademen.

Wat mij zorgen baart, is de toenemende selectiviteit waarmee wij tegenwoordig omgaan met vrijheid. Kijk bijvoorbeeld naar de manier waarop wij omgaan met vluchtelingen. Mensen die vluchten voor oorlog en geweld, die alles achter zich laten in de hoop op een beter leven, stuiten

vaak op vijandigheid.

We lijken soms vergeten te zijn dat onze voorouders ooit in een vergelijkbare positie zaten. We verliezen de bereidheid om een prijs voor vrijheid te betalen, zelfs al is die prijs niet groot, wanneer het gaat om anderen die verder van ons afstaan, zowel geografisch als cultureel.

Deze selectiviteit is duidelijk zichtbaar wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de vluchtelingencrisis. De steun die wij boden aan Oekraïense vluchtelingen was terecht en indrukwekkend, maar het contrast met de behandeling van vluchtelingen uit Syrië of Afrika is wat mij betreft best pijnlijk. Terwijl deze mensen vaak evenzeer of zelfs zwaarder getroffen zijn door oorlog en onveiligheid, worden zij met een groter wantrouwen en meer terughoudendheid ontvangen.

Het lijkt erop dat onze bereidheid om op te komen voor vrijheid, om enige prijs te betalen, afneemt naarmate de dreiging verder van ons verwijderd is.

De vrijheid die wij zo vanzelfsprekend vinden, moeten wij niet beperken tot degenen die ons het meest nabij staan. Vrijheid is een universeel recht, en het is onze verantwoordelijkheid als bevoorrechte personen die al vele jaren in vrijheid leven, om die vrijheid te waarborgen voor iedereen, ongeacht hun afkomst, achtergrond of religie.

Wij moeten leren van onze eigen geschiedenis, waarin onze steden Alkmaar en Leiden zijn gebouwd op de waarden van tolerantie, verbondenheid en vrijheid.

In tijden van grote uitdagingen, zoals we die nu kennen, is het van cruciaal belang om te blijven reflecteren op wat vrijheid werkelijk betekent en na te denken over wat wij bereid zijn te doen om die vrijheid te waarborgen.

Václav Havel zei: "Werkelijke vrijheid betekent verantwoordelijkheid; daarom zijn de meeste mensen er bang voor." Het vraagt dat wij bereid zijn niet alleen onze eigen vrijheid te beschermen, maar ook de vrijheid van anderen te waarborgen, zelfs als dat offers vraagt.

Ook in 1573 in Alkmaar en een jaar later in Leiden kwam de vrijheid niet zonder het brengen van de nodige offers.

Jullie Alkmaarders, mannen, maar ook vele vrouwen, voerden een heftige strijd tegen de Spaanse troepen, waarbij vele dodelijke slachtoffers vielen, ook onder de burgerbevolking. Jullie hielden de Spanjaard op afstand met

kokend teer en brandende takken.

Onder leiding van de befaamde burgemeester van der Werf hield ook Leiden stand, ondanks de zeer nijpende situatie in de stad en ondanks het feit dat de druk vanuit de bevolking toenam om de poorten te openen. De prijs die voor deze standvastigheid betaald moest worden was echter enorm.

Door hongersnood en pest liet tijdens het beleg bijna de helft van toenmalige bevolking van Leiden het leven.

En wat te denken van de bewoners van onze ommelanden.

Ten gevolge van de inundaties rondom Alkmaar en Leiden was nog vele jaren na het ontzet van onze steden de schade aan de plattelandseconomie gigantisch. Voor veeteelt, turfwinning en akkerbouw was de maandenlange onderwaterzetting met brak water funest en werd enorme schade aan de infrastructuur toegebracht.

Vrijheid komt zoals gezegd niet vanzelf. Vrijheid blijft helaas ook niet als vanzelf.

Dat was tijdens het beleg van onze steden al zo, en het nabije verleden leert dat dit nog steeds zo is.

Wij kennen allemaal de vaak spannende maar ook ijzingwekkende verhalen uit de Tweede Wereldoorlog, verhalen waarin opoffering, moed en een gevoel voor rechtvaardigheid een rol spelen.

Zoals het verhaal van Erik Hazelhoff Roelfzema, de Soldaat van Oranje: de Leidse student die samen met veel van zijn Leidse vrienden onverschrokken ten strijde trok tegen de Duitse bezetter.

Veel van zijn vrienden overleefden de oorlog niet en stierven, vaak na vreselijke verhoren en martelingen, een anonieme dood.

De Alkmaarders kennen Truus Wijsmuller. De Alkmaarse verzetsheldin die bekend werd door haar inzet om Joodse kinderen te redden in de aanloop naar en tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Soldaten van Oranje, Truus Wijsmuller. Het zijn mensen die de aantasting van hun vrijheid weigerden te accepteren. En meer nog: die net zomin accepteerden dat ándermans vrijheid werd aangetast.

Ik denk weleens aan de jonge, geallieerde soldaten die Europa in 1945 bevrijdden. Wat bracht hen ertoe om in een ander werelddeel voor de vrijheid van mensen – hen onbekend- te vechten? Jeugdige overmoed, plichtsgetrouwheid misschien. Maar naar ik vermoed bij velen toch ook een diepgeworteld rechtvaardigheidsgevoel. waarvan ik mij oprecht afvraag of wij - de mens van deze tijd, waarin individualisme en eigenbelang vaak centraal staan - nog hetzelfde zouden doen.

Er is een verhaal dat dicht bij me staat en dat bij de voorbereiding van deze rede steeds in mijn gedachten naar boven bleef komen. Daarom besloot ik dit verhaal, ondanks het persoonlijke karakter daarvan, hier kort met u te delen.

Het is het verhaal van Walraven van Hall, de Amsterdamse bankier die bij het grote publiek bekend werd door de film Bankier van het Verzet én behalve verzetsheld was hij de overgrootvader van mijn vier kinderen. Walraven kwam uit een welgestelde Amsterdamse patriciërsfamilie. Zijn vooroorlogse leven was goed. Een heel gelukkig huwelijk met Tilly, 3 mooie kindertjes, een rijk bestaan in meerdere opzichten. En toen kwam de oorlog. Walraven had veel, heel veel te verliezen en toch koos hij er voor van meet af aan te strijden tegen de bezetters, tegen onrecht en voor de vrijheid.

Zijn rol als olieman en financier van het verzet werd almaar groter en belangrijker en daarmee ook de risico's die hij liep.

Een groot deel van de oorlog moest zijn gezin hem missen en leefde hij onder grote druk ondergedoken op vele verschillende adressen onder de schuilnaam van Tuyll.

Voor de Duitsters was Walraven van Hall namelijk op dat moment één van de, zo niet dé meest gezochte persoon van de Ondergrondse.

Zijn keuze bracht hem uiteindelijk een paar maanden voor het einde van de oorlog de dood. Hij werd op 12 februari 1945 in de Kennemerduinen gefusilleerd. De dood was de prijs die hij betaalde voor zijn strijd tegen intolerantie, tegen racisme, tegen repressie, zijn strijd voor de vrijheid van velen.

Het verhaal van Walraven van Hall is bijna 80 jaar oud, maar tot mijn droevenis weet welke doorwerking en impact de prijs die Walraven betaalde, had op het naoorlogse leven van zijn echtgenote, op het leven van van zijn kinderen en nu nog steeds - gelukkig in steeds mindere mate -

heeft op de levens van zijn kleinkinderen én zelfs op dat van mijn kinderen, zijn achterkleinkinderen.

Een enorme doorwerking van verdriet, in mijn verhaal binnen de familie van Hall, maar er zijn helaas zoveel vergelijkbare verhalen te vertellen.

Wonden waarvan de littekens nog vele generaties zichtbaar blijven.

De Prijs voor vrijheid kan heel hoog zijn, is misschien zelfs soms te hoog en toch zijn er door de eeuwen heen steeds dapperen geweest die zich daardoor niet lieten weerhouden om te strijden voor rechtvaardigheid, voor vrijheid.

De vraag is daarom: hoe zorgen we ervoor dat we als samenleving weerbaar zijn? Dat we in de eerste plaats beseffen dat vrijheid niet ophoudt bij de gunstige, individuele positie van enkelen, maar pas bestaat in een werkelijk gelijkwaardige en solidaire samenleving?

Ik onderschrijf daarbij de invulling die jullie in Alkmaar geven aan het Alkmaar Ontzet, waarvan vrijheid een belangrijke pijler is, maar daarnaast ook verdraagzaamheid, verscheidenheid en verbondenheid. Deze pijlers zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, of horen dat in elk geval te zijn. Samen vormen ze de basis voor tolerantie.

Nederland werd internationaal gekend als een open en tolerant land. Ik zeg bewust werd gekend want evenals elders in de Westerse wereld neemt ook in Nederland de tolerantie zienderogen af, wat mij betreft een wrange ontkenning van onze eigen identiteit en onze eigen geschiedenis.

Onderbuikgevoelens, zoals angst voor het verlies van identiteit en cultuur, worden door populistische politici verheven tot beleid, wat leidt tot - zoals dat onlangs treffend werd beschreven - het witwassen van vooroordelen en wetenschapsontkenning.

Hierbij merk ik direct op dat het van groot belang is om oog hebben en te houden voor deze onderbuikgevoelens om mensen te kunnen bereiken en niet kwijt te raken in het streven naar hogere idealen.

Het wordt me koud om het hart als ik mensen als Trump, Poetin of Urban hoor spreken, aantoonbare onzin hoor uitkramen, mensen angst hoor aan jagen.

Politici die met het verspreiden van aantoonbare leugens en desinformatie toch zoveel mensen aan zich weten te binden.

Uitsluitend door te appelleren aan diepgewortelde angstgevoelens.
L'histoire se répète.

Mede daarom is het zo belangrijk om Leidens Ontzet te koesteren, om het Alkmaar Ontzet te koesteren. Op die dagen herinneren we ons de gezamenlijke geschiedenis die onze steden heeft gemaakt tot wat zij vandaag zijn: diverse steden, waar mensen uit alle windstreken zich in vrijheid kunnen ontplooien, waar zij zich welkom mogen voelen.

Ik ben ervan overtuigd dat er een grote kracht schuilt in het blijven herdenken van het Ontzet als sleutel naar de tolerantie die we soms lijken kwijt te raken.

Ik geloof dat de oplossing ligt in de overdracht van generatie op generatie. We hebben de dure plicht om aan onze kinderen het belang van vrijheid over te brengen.

Sinds jaar en dag komen bijna 4.000 kinderen uit de groepen 7 en 8 in de aanloop naar 3 oktober in Leiden bijeen voor de zogeheten minikoraal. Inmiddels een fenomeen dat u ook in Alkmaar kent.

Samen zingen, over de helden van nu en toen, want zoals u ook allemaal weet: zingen verbreedert. In de liederen worden ze meegenomen in het belang van 3 oktober, in het belang van herdenken, in het belang van het behoud van de waarden waarvoor onze voorvaders hebben gestreden, offers hebben gebracht.

We bezingen de vrijheid.

Enkele regels uit het lied de Vrijheid die Verlicht wil ik met u delen, waarbij u zich moet voorstellen dan bijna 4.000 kindertjes uit volle borst zingen:

De vrijheid, de vrijheid,

oogst van lijden en opbrengst van strijd,
te menen te doen en te denken,
te kozen te kiezen te krenken;
en vrij om je woorden te spreken,
te leren, te horen te preken,
De vrijheid om samen te leven
in je stad, de plek waar je woont,
De vrijheid die niet elk is gegeven,
en nimmer een kleurverschil vertoont,

Vrijheid vieren is kostbare plicht,
het is de vrijheid, de vrijheid die verlicht

Laten we onze jeugd, of het nu in Alkmaar, Leiden, elders in Nederland of waar ook ter wereld is, toewensen dat ze nooit een te hoge prijs hoeven te betalen voor hun vrijheid, net zoals veel van ons - zoals we hier bij elkaar zitten - dat ook nooit hebben hoeven doen, omdat we een zeer bevoorrechte groep mensen zijn.

Laat het nooit zover komen dat wij of zij letterlijk de barricaden op moeten. Maar als het op een dag nodig is dat ze hun stem verheffen, hun arm aanbieden of een nog groter offer brengen: laten wij ze toerusten met idealen die maken dat zij die prijs kunnen en vooral ook wíllen betalen, en laten we ervoor zorgen dat ze daarin nooit alleen staan, maar in een lange traditie van mensen, helden (groot én klein) die hun nek uitstaken. Dat begint met het besef dat vrijheid niet vanzelf komt. Dat tolerantie een groot goed is, omdat die ons verbondenheid, verscheidenheid en verdraagzaamheid brengt.

Het enige dat we kunnen doen is daarin het goede voorbeeld geven en zo nodig, bereidheid tonen om een prijs te betalen door iets van onze grote vrijheid op te offeren, opdat anderen meer vrijheid verkrijgen. Zoals onze voorouders dat ook hebben gedaan.